DOI: 10.33310/2078-2128-2021-21-2-12-20
УДК 37.013.42:[364.62-053.6:613.81/83]

С. І. БОЛТІВЕЦЬ,
доктор психологічних наук
ORCID ID 0000-0003-4432-5272
E-mail: boltivetssergij@i.ua
Державна наукова установа
«Державний інститут сімейної та молодіжної політики України»,
Київ, Україна

О. В. ФЛЯРКОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук
ORCID ID 0000-0001-9461-4035
E-mail: fliarkovska@ukr.net
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»,
Київ, Україна

ФУНКЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПСИХОЛОГА У ПРОФІЛАКТИЦІ УЗАЛЕЖНЕНЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті здійснено аналіз профілактики вживання підлітками психоактивних речовин, алкогольних напоїв та ігрових uzалежнень. Узагальнено психолого-педагогічні заходи, спрямовані на профілактику вживання психоактивних речовин та алкогольних напоїв серед молоді, які рекомендується застосовувати в роботі педагогічним працівникам.

Розглянуто психолого-педагогічні засади організації педагогічного процесу, спрямованого на розвиток здорової особистості, яка вміє навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі, розвиток навичок рівноправного спілкування, асертивної поведінки, слухати інших, приймати рішення, відстоювати власну думку, розвивати вміння протистояти тиску реклами, вчити розпізнавати рекламні стратегії тютюнових і алкогольних компаній та визначено умови зміцнення психічного здоров'я у закладах освіти.

Наголошено, що оновлення існуючого алгоритму професійної профілактичної та розвиткової діяльності передбачає: перегляд методології роботи із учасниками освітнього процесу; зміну акцентів та пріоритетів з процесу на результат з використанням ефективних методів практичної психології та соціальної роботи.

Ключові слова: заклад освіти, підлітки, профілактичні заходи, психоактивні речовини, алкогольні напої, формування культури здорового способу життя, батьки, педагогічні працівники, самореалізація, відповідальне ставлення до власного здоров'я.

Вступ. Державна політика України щодо поширення азартних ігрових uzалежнень дітей, молоді і осіб старшого віку є суперечливою і непослідовною. Так, Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні» (2009) запровадив «обмеження щодо здійснення грального бізнесу, виходячи з конституційних принципів пріоритету прав і свобод людини і громадянина, захисту моральності та здоров'я населення, заборони використання власності на шкоду людині і суспільству» [1], однак був скасований Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (2020), який запровадив «правові засади здійснення державного регулювання господарської діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор в Україні», «правові, економічні, соціальні та організаційні умови функціонування азартних ігор» [2]. Взаємовідносинні підходи у державній політиці щодо ігро-

вих, алкогольних, наркотичних та інших uzалежнень, які найперше формуються у дитячому віці і починають масово реалізовуватись молоддю у підлітковому віці і віці ранньої юності, найчастіше завдають шкоди на усе життя, якщо особа зберегла його у періоди найбільшої інклюзії у ці смертельно небезпечні шкідливості.

Законодавче забезпечення профілактичних заходів певною мірою визначене законами України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв» (2010) [3] та «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (2020) [4].

Водночас в Україні, протягом останніх років реалізується Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року [5], якою визначено напрями державної політики

щодо наркотиків, що формуються на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, які перебувають у незаконному обігу, та зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища. Стратегія реалізується шляхом прийняття Урядом розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 56-р «Про затвердження плану заходів з її реалізації на 2019-2020 роки» [6].

Фінансування реалізації Стратегії передбачено здійснювати за рахунок державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством, але окремо на реалізацію Плану заходів щодо виконання Стратегії кошти з Державного бюджету України не виділяються. Суб'єкти, які формують та/або реалізують наркополітику виконують завдання та заходи, які передбачені Стратегією, в межах видатків, передбачених в Державному бюджеті України на виконання основних функцій суб'єктів наркополітики [6].

Вживання психоактивних речовин та алкогольних напоїв поширювалось більшості країн протягом багатьох століть. Молодь починає вживати алкоголь та психоактивні речовини у різному віці залежно від країни, соціальних умов, національних традицій, культурного рівня, хоча найчастіше це підлітковий період або період так званої «ранньої дорослості».

За даними Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка, підлітки стали менше курити, але більше споживати алкоголь та наркотичні речовини. Близько 50% українських підлітків мають досвід куріння, 86% вживали алкоголь, 18% – вживали наркотики [7].

Мета статті: здійснити аналіз суспільної генези uzалежнень сучасної молоді з метою профілактики ігрових звичок та вживання психоактивних речовин для використання в роботі фахівцями різних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Положення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року реалізуються усіма суб'єктами, які формують та/або реалізують наркополітику відповідно до своїх функціональних обов'язків. Так, за узагальненими статистично-аналітичними даними, що були представлені навчально-методичними центрами/кабінетами/лабораторіями психологічної служби у системі освіти 2018-2019 навчальному році, практичні психологи та соціальні педагоги надали 29 452 519 видів психологічної та соціально-педагогічної допомоги за

різними напрямками діяльності. За отриманими даними з профілактики шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління), до освітніх психологів та соціальних педагогів звернулося 171302 особи, що становить 6,2% від усіх звернень учасників освітнього процесу (вихованці/учні/студенти, педагогічні працівники та батьки). Узагальнені дані представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Співвідношення наданих видів допомоги і психологічних запитів

Кількість наданих видів психологічної та соціально-педагогічної допомоги	Кількість осіб, що звернулись із запитом	Середня кількість видів наданої допомоги на особу
29 452 519	171 302	171,9

Як видно з таблиці 1, кількість наданих видів психологічної та соціально-педагогічної допомоги на одну особу учасників освітнього процесу (вихованців/учнів/студентів, педагогічних працівників та батьків) свідчить про значну інтенсивність фахової діяльності освітніх психологів і соціальних педагогів у профілактичному напрямку.

Крім цього, освітні психологи та соціальні педагоги закладів освіти здійснюють значну кількість функцій в цьому напрямі, що включають діагностично-прогностичну, організаційну, корекційно-розвиткову, консультативну, просвітницько-профілактичну, соціально-захисну їх складові [8].

Профілактична робота працівників психологічної служби системи освіти – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я, попередження неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства, відхилень у розвитку особистості, виникнення конфліктів та проблем у міжособистісних стосунках, на запобігання створенню конфліктних ситуацій у освітньому процесі [5]. Вживання психоактивних речовин та алкогольних напоїв у підлітковому віці досліджували О. Балакірева, С. Баюрка, С. Болтівець, В. Бондар, Л. Карпушина, К. Лепеха, Л. Литвинчук, Ю. Пакін, О. Погосян, С. Полуян, В. Степаненко, Л. Філоненко, З. Шовкова, К. Нетьосова та інші.

До з'ясованих названими дослідниками мотивів належить прагнення позбутись нудьги, пов'язане з емоційним голодом. У підлітків цієї категорії істотно ослаблений або втрачений інтерес допізнавальної діяльності. Особи, які вживають спиртне, майже не займаються громадськими справами. Істотні відхилення спостерігаються і в структурі їхнього дозвілля. Ці

підлітки менше цікавляться художньою літературою, рідко беруть участь в самодіяльності, майже небувають в театрі, втрачають інтерес досерйозної музики, живопису тощо [9].

«Один з чинників вживання психоактивних речовин, – цедоступність для підлітків. Показники в Україні дуже високі, зокрема, щодо доступності алкогольних напоїв. Навіть міцні алкогольні напої, вартість яких зростає кілька разів на рік, і які мають контролюватися під час продажу, також досить доступні для підлітка. Майже третина (28,6%) зізнається в тому, що їм легко або дуже легко дістати такі напої. Незважаючи на потужні кампанії проти куріння, і досить вагомі їх результати, рівень доступності сигарет для підлітків залишається високим: практично кожен другий (43,8%) не має з цим жодних проблем», – зазначається у звіті про дослідження Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка, що проводилось в межах міжнародного дослідницького проєкту «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин» (ESPAD: The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), в якому Україна бере участь з 1995 року. Опитування проводиться раз на чотири роки. Україна представлена в усіх хвилях опитування, які проведені в 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015 та 2019 роках. Цільовою групою міжнародного дослідження ESPAD є учні одного року народження, яким протягом року чергової хвилі опитування виповнилося або має виповнитися 16 років [7].

Так, згідно з даними цього дослідження, 64,3% опитаних заявили, що їм легко або дуже легко дістати вино, пиво, шампанське. 60,7% опитаних підлітків висловилися таким чином щодо слабоалкогольних напоїв. Серед причини, з яких підлітки вживали алкоголь, 36% хлопців та 4% дівчат назвали «покращення настрою». 23% хлопців і 30% дівчат за допомогою алкоголю намагаються впоратися з внутрішніми проблемами. 17% опитаних відповіли, що вживають алкоголь задля «отримання кайфу», а 12,5% – для схвалення іншими. Водночас 82% хлопців опитаних та 88% дівчат заявили про досвід вживання алкоголю протягом життя, 74% – що вживали алкоголь протягом останнього року, а 46% – що пили алкогольні напої протягом 30 останніх днів.

Також згідно дослідження, 12,3% підлітків мають доступ до маріхуани, 7,1% – до транквілізаторів, 5,8% опитаних підлітків заявили, що їм легко дістати амфетамін та крек, 5,2% – екстазі, 4,9% – метамфетамін, 4,3% – кокаїн та 4,2% – метадон [7].

Підстави для довіри до цих досліджень ґрунтуються на анонімності їх проведення, забезпечення конфіденційності процедури, при виконанні якої анкети вкладались у спеціальні конверти. Таким чином респонденти були впевнені, що їхні відповіді не стануть відомими будь-кому в закладі освіти, та отримували можливість відповісти максимально відверто.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 10.09.2019 № 1/9-571 ДНУ «Інститутом модернізації змісту освіти» було проведено моніторингове дослідження, мета якого полягала у вивченні питання про здійснення профілактичних заходів у закладах освіти, спрямованих на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками.

За даними дослідження, педагогічні працівники досить старанно протидіють цьому явищу і приділяють велику увагу, зокрема, проведенню тренінгових занять, просвітницько-профілактичних заходів, лекцій, виховних годин, уроків-дискусій, індивідуальних консультацій, семінарів-практикумів, акцій, рейдів, тематичних виставок тощо.

За отриманими даними, серед усіх інтерактивних форм роботи з підлітками заняття з елементами тренінгу використовуються досить динамічно: загальна кількість закладів/установ/організацій, в яких здійснювалися такі заняття – 11151, загальна кількість осіб (учнів/студентів, викладачів, працівників) у закладі/установі/організації – 2668957 осіб, а взяли участь у цьому напрямі роботи – 1456368 осіб. Узагальнені дані представлено у таблиці 2.

Таблиця 2 – Профілактичні заняття з елементами тренінгу

Кількість закладів	Загальна чисельність учасників освітнього процесу	З них – учасників профілактичних занять з елементами тренінгу	% від загальної кількості
11 151	2 666 957	1 456 368	55

Як видно з таблиці 2, профілактичні заняття з елементами тренінгу з однією з найбільш поширених форм профілактичної роботи у практиці освітніх психологів і соціальних педагогів освітніх закладів, кількість учасників яких становить 55% від загальної кількості учасників навчально-виховного процесу.

Метою профілактичних занять з елементами тренінгу, як правило, є формування культури здорового способу життя, розвиток та підтримка навичок ефективного самоконтролю, усвідомлення шкоди від вживання та підвищення вмотивованості до відмови від вживання

психоактивних речовин;сприяння розвитку творчих здібностей, критичного мислення, розвиток навички рівноправного спілкування, асертивної поведінки,навички слухати інших, приймати рішення, відстоювати власну думку, розвивати вміння протистояти тиску реклами, вчити розпізнавати рекламні стратегії тютюнових і алкогольних компаній; сприяння покращенню психосоціального здоров'я тощо.

Метою впровадження просвітницько-профілактичних програму навчальних закладах України є підвищення рівня поінформованості, розширення знань підлітків і молоді про здоров'я, здоровий спосіб життя; формування у них цінностей і життєво важливих переконань; напрацювання необхідних практичних навичок відповідальної поведінки щодо свого життя і здоров'я, а також здоров'я і життя оточення тощо. Загальна кількість закладів/установ/організацій, в яких здійснювалася просвітницько-профілактична робота, – 1644, загальна кількість осіб (учнів/студентів, викладачів, працівників) у закладі/установі/організації – 945036 осіб, а взяли участь просвітницько-профілактичних програмах– 662775 осіб.Узагальнені дані представлено у таблиці 3.

Таблиця 3 – Просвітницько-профілактичні програми

Кількість закладів	Загальна чисельність учасників освітнього процесу	З них – учасників просвітницько-профілактичних програм	% від загальної кількості
1644	945036	662775	70

З таблиці 3 видно, що кількість учасників просвітницько-профілактичних програм становить 70% від загальної чисельності учасників освітнього процесу, що значно перевищує показники участі у профілактичних заняттях з елементами тренінгу (55%).

Окреме місце у профілактичній роботі посідало проведення виховних годин, спрямованих на профілактику правопорушень серед здобувачів освіти, привернення уваги до небезпечного впливу наркотиків на організм людини, виховання здорового покоління, попередження вживання наркотичних речовин, формування-упідлітків відповідального ставлення до власного здоров'я. Загальна кількість закладів/установ/ організації, в яких здійснювалися виховні години, – 9375, загальна кількість осіб (учнів/студентів, викладачів, працівників) у закладі/установі/організації – 2238168 осіб, а взяли участь – 909634 особи.Узагальнені дані представлено у таблиці 4.

Таблиця 4 – Виховні години

Кількість закладів	Загальна чисельність учасників освітнього процесу	З них – учасників виховних годин	% від загальної кількості
9375	2238168	909634	41

Як видно з таблиці 4, виховні години визнаються ефективною формою профілактичної роботи у 41% випадків.

На відміну від виховних годин, специфікою «Години психолога», «Години соціального педагога» є сприяння усвідомленню учнями цінності життя, профілактика вживання психоактивних речовин, формування у підлітків готовності до відповідального ставлення до власного здоров'я тощо. Учасники цих «Годин» завчасно інформуються про тематику і можливості вибору форм участі в них: постановка запитань, здійснення власних повідомлень, обговорення прикладів поведінки у складних ситуаціях і т. д.

Загальна кількість закладів/установ/організацій, в яких здійснювався ці форми роботи, – 6402, загальна кількість осіб (учнів/студентів, викладачів, батьків, працівників, інших осіб) у закладі/установі/організації – 1944476 осіб, а взяли участь у названих заходах – 698192 особи. Узагальнені дані представлено у таблиці 5.

Таблиця 5 – «Години психолога» і «Години соціального педагога»

Кількість закладів	Загальна чисельність учасників освітнього процесу	З них – учасників «Годин психолога» і «Годин соціального педагога»	% від загальної кількості
6402	1944476	698192	36

З таблиці 5 видно, що кількість учасників «Годин психолога» і «Годин соціального педагога» становить 36%. Це свідчить про меншу розповсюдженість згаданих форм профілактичної роботи, пов'язану з більшою інтенсивністю їх змістовного підготування, але водночас і значне зацікавлення можливостями вибору актуальної тематики з боку учнів/студентів.

Формування активної життєвої позиції щодо попередження вживання психоактивних речовин, навичок поведінки в ситуаціях тиску педагогічні працівники намагаються здійснювати у формі індивідуальних бесід. Загальна кількість закладів/установ/організацій, в яких здійснювався цей напрям роботи, – 935, загальна кількість осіб (учнів/студентів, викладачів, батьків, працівників, інших осіб) у закладі/установі/організації – 183250 осіб, а взяли участь – 3180 осіб.Узагальнені дані представлено у таблиці 6.

Таблиця 6 – Індивідуальні бесіди

Кількість закладів	Загальна чисельність учасників освітнього процесу	З них – учасників індивідуальних бесід	% від загальної кількості
935	183250	3180	1,8

Як видно з таблиці 6, індивідуальні бесіди застосовуються у профілактичній роботі в 1,8% випадків, що потребує окремої уваги до вивчення їх підготовленості, доречності і ефективності.

Велика увага освітніми психологами і соціальними педагогами приділялась роботі з батьками, що мала на меті попередження небезпечних впливів психоактивних речовин на організм підлітків, здійснення інформаційно-просвітницької допомоги батькам або особам, що їх замінюють. Зокрема, наводились приклади способів обговорення в родині проблем куріння, вживання алкоголю, психоактивних речовин, надання батькам відповідної статистичної інформації. Загальна кількість закладів/установ/організацій, в яких здійснювався цей напрям роботи, – 7147, загальна кількість осіб (учнів/студентів, викладачів, батьків, працівників, інших осіб) у закладі/установі/організації – 3538243 особи, а взяли участь – 313772 особи. Узагальнені дані представлено у таблиці 7.

Таблиця 7 – Зустрічі з батьками

Кількість закладів	Загальна чисельність учасників освітнього процесу	З них – учасників зустрічей з батьками	% від загальної кількості
7147	3538243	313772	8,9

З таблиці 7 видно, що кількість учасників зустрічей з батьками, а це батьки або особи, що їх замінюють, освітні психологи, соціальні педагоги, становить 8,9 % від загальної чисельності усіх учасників освітнього процесу, що, з одного боку, не применшує їх значущості, а з іншого, розкриває можливості, які заслуговують на розширення майбутнього використання.

Педагогічними працівниками активно впроваджуються й інші форми і методи роботи в цьому напрямі – конкурснималюнків, акції, уроки-дискусії тощо. Необхідність здійснення профілактичних заходів, спрямованих на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин у закладах освіти обговорюється на педагогічних радах, на цю тему проводяться семінари-практикуми тощо. Підвищення ефективності роботи закладу освіти тісно пов'язане з психологічними чинниками освітнього процесу.

Форми та методи профілактики мають різні можливості у формуванні когнітивного, афективного, поведінкового компонентів поведінки підлітків, що потребує систематичного їх поєднання з діяльністю, спрямованою на створення умов для повноцінної життєдіяльності та самореалізації сучасної молоді.

Окреме місце серед uzалежнень молоді і осіб старшого віку належить поєднанням алкогольної і наркотичної залежностей з ігроманією та іншими видами залежностей. Ігроманія, або гемблінг-залежність (від англ. gambling – азартна гра), лудоманія (від лат. ludos – гра) набуває дедалі більшого поширення як домінуюче uzалежнення на фоні алко-, та/або наркозалежності, що реалізується особою окремо або в поєднанні з названими залежностями. Збільшення або зменшення кількості, залежних від ігор, на пряму пов'язано з пропозицією ігрового асортименту в середовищі, близькому до мешкання, навчання, роботи, дозвілля uzалежнених осіб, за винятком інтернет-ігор. Психологічними чинниками, спільними для виникнення всіх видів uzалежнень, є незрілість емоційно-вольової сфери дітей, підлітків, молоді і, незважаючи на календарний вік, зрілих осіб, поєднана з невизначеністю індивідуальних настановлень.

Перспективним напрямом профілактики uzалежнень серед сучасної молоді постає ігроманія як багатоліке uzалежнення, сигніфіковане багатьма назвами різними мовами: лудоманія латинською і гемблінг – англійською мовою. Багатоманітність проявів виявляється також у поєднаннях ігроманії як психологічного uzалежнення з хімічними відповідниками – алкогольним та наркотичним uzалежненнями або з обома uzалежненнями разом.

Численні опитування молоді, зокрема щодо використання часу в інтернеті, на наш погляд, не можуть вважатись не тільки вірогідними і надійними, але й придатними для профілактичної верифікації. Цим самим потребує визначення, яким саме може бути не упереджений психологічний зміст профілактики інтернет-uzалежнень у поєднанні з широко пропонованими у цій сфері інтернет-опитуваннями для виявлення інтернет-uzалежнень і психологічним інтернет-консультуванням «на лінії» засобами інтернету. Чи психологічна інтернет-допомога у цьому випадку не є різновидом гри у психологічну допомогу?

Серед психологічних ефектів інтернетизації людського життя чи не основне місце донині займають пошуки шкідливостей, що визначаються у формі uzалежнень: залежність від інтернету, інтернет-адикція, патологічне, патоло-

ракетологічне або проблемне використання інтернету і т.п. Разом з цим формування особистості, особистісний розвиток людини в онтогенезі, тобто її ціложиттєвий розвиток, є процесом утворення певного типу якості психічного здоров'я, оскільки продуктом і результатом цього процесу є виробленість певної системи психічної самоорганізації самореалізації індивідууму.

Чи можемо ми уявити, яким чином відбувався б розвиток людської цивілізації, якби до цієї системи особистісної самоорганізації і засобів самореалізації не увійшло тотальне оволодіння письмом, читанням, іншими способами рецепції культури як умовного світу передачі досвідних послань і між різними поколіннями, і між людьми в межах одного покоління? Саме тому відчуженість, несформованість або фрагментарність – назвемо це вакуумом інтернет-компетенцій – в освітньому зростанні особистості змінює структуру психічної самоорганізації особистості певної суспільної формації, а згадана невідповідність створює передумови для психічної травматизації людини протягом наступних вікових періодів життя. Несформованість згаданих властивостей психічної самоорганізації особистості визначає структуру якості психічного здоров'я людини як таку, якій притаманна менша активність, знижена самооцінка і впевненість у своїх силах, а також рівень домагань і психологічна захищеність. Безперечно, це не є еквівалентом не тільки симптомів психічного розладу або захворювання, але й їх складових, що дозволяє рекомендувати компенсацію згаданих властивостей психічної самоорганізації особистості психологічними (розвивальними, корекційними, реабілітаційними) та педагогічними (навчальними і виховними) методами.

Психогігієнічні складові компетенцій фахівців людинознавчих професій у зв'язку з цим мають включати також способи застосування інтернет-компетенцій як засобів встановлення, розширення або відновлення соціальних зв'язків особистості в уявному (віртуальному) світі, що сприймається як бажаний, і водночас – способи формування здатності до саморегуляції, основою якого є психогігієнічний принцип рівноваги між уявним і реальним у їхньому взаємозв'язку.

Проблема інтернет-адикції так само, як і багато менш усвідомлювана проблема вакууму інтернет-компетенцій дитини, молоді і зрілої людини становить собою генезу виникнення майбутніх uzалежнень як обмеженого і цим самим спотвореного сприйняття можливостей

інтернет-цілісності. Розв'язання цієї проблеми належить до змісту професійної компетентності спеціалістів людинознавчих професій, зокрема, – освітніх і медичних психологів, вчителів середніх і викладачів вищих навчальних закладів, вихователів, медичних і соціальних працівників. Особливе значення у фаховій діяльності цих спеціалістів належить формуванню способів саморегуляції дітей і молоді як здатності до скоординованого емоційно-вольового функціонування за основними показниками: цілісності, ритмічності і пластичності. Поряд із цим, фахівці людинознавчих професій мають усвідомлювати, що найбільшу цінність мають такі універсальні форми і взірці психічної самоорганізації особистості, які, трансформуючись протягом наступних вікових періодів життя людини, не втрачаються, а перетворюються на засоби оволодіння змінюваним світом. Оволодіння засобами належить до постійного процесу самовдосконалення людини, основу якого становить цілісність пізнання себе в світі з метою втілення сенсу власної життєдіяльності – свого усвідомленого призначення.

Виходячи з цього, інтернет-компетентності виступають засобами розширення уявлень людини, необхідних для індивідуального вибору способу життя, а відтак мають важливе значення для здоров'я в цілому і психічного здоров'я зокрема. Інтернет-адикція, на наш погляд, має розглядатись і в процесуальному вимірі як період, необхідний для компенсації втрачених або несформованих взаємозв'язків молоді людини з реальним світом.

Збереження рівноваги та взаємоузгодженості середовищних впливів, до яких належить і створюване людською працею інтернет-середовище, є одним із важливих завдань психогігієнічної місії фахівців людиноорієнтованих професій, що забезпечує цілісність сенсоутворення особистості у світі, уявлення про який перебуває у ненастанному творенні дедалі більшою частиною нашої цивілізації. Цим самим можливість представлення власної референтності забезпечує функціонування проєктивно-інтроєктивного механізму міжособистісної взаємодії, яка переживається в умовній і тому до певної міри безпечній формі.

Висновки. Таким чином, невизначеність і змінюваність підходів у державній політиці щодо ігрових, алкогольних, наркотичних та інших uzалежнень, які найперше формуються у дитячому віці і починають масово реалізовуватись молоддю у підлітковому віці і віці ранньої юності, є чинником завдання шкоди підростаючим поколінням на усе їхнє наступне життя,

якщо воно власними індивідуальними зусиллями буде збережене у періоди найбільшої інклюзії у ці смертельно небезпечні шкідливості. Аналіз суспільної генези uzалежнень сучасної молоді засвідчує потребу у розробленні заходів профілактики ігрових звичок та вживання психоактивних речовин для використання в роботі фахівцями різних спеціальностей.

Узагальнені статистично-аналітичні дані діяльності навчально-методичних осередків (центрів, кабінетів, лабораторій) психологічної служби у системі освіти свідчать про надання освітніми психологами і соціальними педагогами протягом 2018-2019 навчальних років близько 29, 5 млн. різних видів психологічної і соціально-педагогічної допомоги дітям, підліткам і молоді за різними напрямками діяльності. Згідно цих даних, з питань профілактики шкідливих звичок, які включають вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління, до освітніх психологів та соціальних педагогів звернулося більше 170 тисяч осіб, що становить 6,2% від усіх звернень учасників освітнього процесу – вихованців, учнів, студентів, педагогічних працівників та батьків.

Проведене протягом 2019 – 2020 рр. ДНУ «Інститутом модернізації змісту освіти» моніторингове дослідження, мета якого полягала у ви-

вченні ефективності профілактичних заходів у закладах освіти, спрямованих на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками і молоддю, засвідчило, що педагогічні працівники достатньо старанно протидіють цьому явищу у формі проведення тренінгових занять, просвітницько-профілактичних заходів, лекцій, виховних годин, уроків-дискусій, індивідуальних консультацій, семінарів-практикумів, акцій, рейдів, тематичних виставок.

Перспективним напрямом профілактики uzалежнень серед сучасної молоді постає ігроманія як багатоліке uzалежнення, багатоманітність проявів якого виявляється також у поєднаннях ігроманії як психологічного uzалежнення з хімічними відповідниками – алкогольним та наркотичним uzалежненнями або з обома uzалежненнями разом. У зв'язку з цим варто враховувати, що численні опитування молоді, зокрема щодо використання часу в інтернеті, не можуть вважатись не тільки вірогідними і надійними, але й придатними для профілактичної верифікації. Напрями профілактичної діяльності профільних спеціалістів потребують загальнодержавної координації у роботі з усіма категоріями дітей, підлітків і молоді, їхніми сім'ями незалежно від сфери їхньої інклюзії та мешкання.

Література:

1. Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні» 15 травня 2009 року від 15 травня 2009 року № 1334-VI. {Втратив чинність на підставі Закону № 768-IX від 14.07.2020} Втрата чинності від 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17#Text> (дата звернення 05.09.20).
2. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 2020 року № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#n1009> (дата звернення 05.09.20).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв» від 21.01.2010р. №1824-VI Дата оновлення 21.01.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1824-17> (дата звернення 07.05.2020).
4. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995р. №62/95-ВР Дата оновлення 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 07.05.2020).
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» від 28.08 2013р. № 735-р Дата оновлення 28.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#n8> (дата звернення 07.05.2020).
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» від 06.02 2019р. № 56-р. Дата оновлення 06.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80> (дата звернення 07.05.2020).
7. Балакірева О. М., Павлова Д. М., Нгуєн Н.-М. К., Левцун О. Г., Пивоварова Н. П., Сакович О. Т., Флярковська О. В. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні. Київ, 2019.
8. Наказ «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» від 22.05.2018р. №509 Дата оновлення 22.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (дата звернення 07.05.2020).
9. Болтівець С. І., Філонено Л. А. Соціально-педагогічні причини поширення пияцтва серед молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №10. С.46.

References:

1. Zakon Ukrainy «Pro zaboronu hralnoho biznesu v Ukraini»(2009). № 1334-VI. {Vtratyv chynnist na pidstavi Zakonu № 768-IX vid 14.07.2020} Vtrata chynnosti vid 13.08.2020.[Law of Ukraine «On the prohibition of gambling in Ukraine»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17#Text> (Last accessed: 05.09.20). [In Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti shcho do orhanizatsii ta provedennia azartnykh ihor» (2020). № 768-IX.[Law of Ukraine «On state regulation of activities related to the organization and conduct of gambling»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#n1009> (Last accessed: 05.09.20). [In Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shcho do obmezhenia spozhyvannia i prodazhu pyva ta slaboalkoholnykh napoiv» (2010). №1824-VI Data onovlennia 21.01.2010.. [Law of Ukraine «On Amendmentsto Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Restriction of Consumption and Sale of Beer and Low-Alcoholic Beverages»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1824-17> (Last accessed: 07.05.2020). [In Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro zakhody protydii nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv ta zlovzhyvanni unymy»(1995). №62/95-VR Data onovlennia 13.02.2020.[Law of Ukraine «On measures to combatillicit trafficking in narcoticdrugs, psychotropic substances and precursors and the irabuse»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80> (Las taccessed: 07.05.2020). [In Ukrainian].
5. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi politykyshcho do narkotykyv na period do 2020 roku» (2013). № 735-r Dataonovlennia 28.08.2013. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Strategy of statedrug policyuntil 2020»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#n8> (Las taccessed: 07.05.2020). [In Ukrainian].
6. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2019-2020 roky z realizatsii Stratehii derzhavnoi polityky shcho do narkotykyv na period do 2020 roku» (2019). № 56-r. Data onovlennia 06.02.2019. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the actionplan for 2019-2020 for the implementation of theStrategy of statedrug policyuntil 2020»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80> (Last accessed: 07.05.2020). [In Ukrainian].
7. Balakirieva O. M., Pavlova D. M., Nhuien N-M.K., Levtsun O. H., Pyvovarova N. P., Sakovych O. T., Fliarkovska O.V. O.V. (2019). Kurinnia, vzhyvannia alkoholu ta narkotychnykh rehovyn sered pidlitkiv, yaki navchaiutsia: poshyrennia y tendentsii v Ukraini [Smoking, alcohol and druguse among adolescents studying: prevalence and trendsin Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].
8. Nakaz «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykhologichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrainy» (2018). №509 Data onovlennia 22.05.2018. [Order «On approval of the Regulationson psychological servicesin education system of Ukraine»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18> (Last accessed: 07.05.2020). [In Ukrainian].
9. Boltivets, S.I., Filonenko L.A. (2004). Sotsialno-pedahohichni prychny ty poshyrennia pyiatstva sered molodi. *Praktychna psykhologhiia ta sotsialna robota* [Socio-pedagogical causes of the spread of alcoholism among young people. *Practical Psychology and Socia lWork*], No10, 4 – 6. [In Ukrainian].

Sergii Boltivets

State Institute of Family and Youth Policy of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Olha Flyarkovska

Institute of education content modernization, Kyiv, Ukraine

FUNCTIONS OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST IN PREVENTION ADDICTIONS OF MODERN YOUTH

Annotation. The article provides a socio-pedagogical analysis of the problem of adolescents' use of psychoactive substances, alcoholic beverages. Psychological and pedagogical measures aimed at preventing the use of psychoactive substances and alcoholic beverages among young people, which are recommended for use by teachers, are generalized.

Psychological and pedagogical principles of organizing the pedagogical process aimed at developing a healthy personality that can learn throughout life, think critically, set goals and achieve them, work in a team, communicate in a multicultural environment, develop skills of equal communication, assertive behavior, listen to others, make decisions, defend one's own opinion, develop the ability to resist the pressure of advertising, learn to recognize the advertising strategies of tobacco and alcohol companies and define the conditions for strengthening I mental health in educational institutions.

It is noted that the important priorities of the educational process in the New Ukrainian School are the formation of adolescents' practical skills of responsible behavior in relation to their lives and health, as well as the health and life of the environment and the creation of a safe environment in education.

It is emphasized that the update of the existing algorithm of professional preventive and developmental activities involves: revision of the methodology of work with participants in the educational process; changing emphasis and priorities from process to result using effective methods of educational psychologist and social pedagogue.

Generalized statistical and analytical data on the activities of educational and methodological centers (centers, offices, laboratories) of the psychological service in the education system indicate the provision of educational psychologists and social educators during the 2018-2019 academic years about 29, 5 million different types of psychological and socio-pedagogical assistance children, adolescents and young people in various fields.

Key words: *educational institution, adolescents, preventive measures, psychoactive substances, alcoholic beverages, formation of a culture of healthy lifestyle, parents, teachers, self-realization, responsible attitude to health.*